

300125

С (К2ЛМ)

КӨКТАН Э.

К 338

3370

ТОРСКНÄННЬ ТÖЛÄ,
УРАЛАН!

ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ - 1941

КӨКТÄН Э.

(Калм)
К 339

ТӨРСКНÄННЬ ТӨЛÄ,
УРАЛАН!

1970 - 3370 -

de

1976

1981

1985

(2000)

628/2000

ЭРИОӨ

ХАЛЬМГ ГОСИЗДАТ
ЭЛСТ—1941

БИБЛИОТЕКА
Калмыцкого научно-
исследовательского
института
истории, языка и литературы

НАУЧНАЯ
БИБЛИОТЕКА
при
Саратовском университете

300195

3350

А Н Д Г Ъ А Р

Туурси мини
орн,
Төрсн мини
төрски,
Энъкр
йосм сонъс,
Эрвә
цаган санс:
Би үүртәгъән
босхлав,
Би үртәгъән
тосхлав;
Цагъана церг
тиикд каарла,
Хаана зерг
залрдган уурла.
Германа
орна байнла
Арман
авад дииллә.
Германа-
орн байрлма.
Нарн—
төрскм деллә.
Ўз,
туурсн нарим.

Ўрдм харс, орим.

Орм ўрм

мет ёсв.

Ўрм орм

мет босв.

Өргндән,
Өндртән,
Утдан,
Уудан

эднч делв,

Зөрдә,

Сөрәл,

Хортур ирд

Хәәкрдҗ кӯрд

нигдҗ келв:

«Чи уур!

Чидләсн сур!

Муугъан мед!

Мөгдгрсн эд!

Төрскм

диилврәр туурсн,

Тегштән

эрдмиг сурсн,

Улм салькиг

мел өрнә!

Усна дoльгaг
эн ирнā!»
Тeрнъ үнн
Туур,
саар!
Бара харв,
Бәрәд ав!
Баатрмуд
дегц,
Баячудиг
күц!
Бәрм үл,
бас дав!
Үрд, сонъс,
Түрд ги:
Хортн бoсхлa
Хāāчтā харгъ!
Халда үзхлā
Хурдлулад киргъ!
Игдж келād
тāвлāв,
Ик кōвүгъāн
йовхлa!
Дакад нег
давтлав,
Дарук кōвүгъāн
йовхлa!
Орчлнъ делкāн
дāāсн,
Огътр кōк

чон,
Эврән үклән
хәәсн,
Эн цагин
Наполеон—
Гитлер
манур дәврдж,
Гертәсн гар,
отхи шар!
Ахиртан
шулун күрч
Андрен
шулмиг дар!
Төрсн газринь
төлә
Тоомсрта Сталинә
өмн,
Әмн андгъаран,
хәлә,
Әмтн делкән
күмн,
Би ода
өгчәнәв!
Балвлхан фашистиг
медджәнәв!
Гаргъсн
мини ўрд
Голта
мини зўрки.
Зўрки

чи сонъс:
Зәләс
бичә ә!
Харс,
социализмин шивә!
Хәлә,
төрскнәмм меджә!
Ха,
галзурси хортиг!
Харв,
фашист тоотиг!
Кемр,
хортн даахла,
Кергго,
үкәд одцха!
Хооран
бичә гар!
Ўүрән
бичә гута!
Кергтә болхла
би одхв!
Көгшн партизан
аавтн мордхв!
Зуг, хортиг
төрскм динлг!
Зәләр энм
улм бадрг!
Ўрд,
танан иткнәв,
Күрд

гилгэд цоктн!
Төрскән
    гуйрар теткнäv,
Тярән бääнä,
    бичä äйтн!
Гитлер үнндән
    тарх,
Тер үрх,
    чон хәрү гарх уга!
Герäдән көвүдм
    ирх,
Эрдмән сурх,
    төрскм Гитлерт болх уга
Цусн
    улан тугта
Цöөггäc
    бат зүрктä,
Цолвнътрсн
    төрскм өстхä!
Цаарандньчн
    бас тууртха!

Элст, июни 30, 1941 дж.

СТАЛИН КЕЛДЖАНА

Болд Москва,
Бат шива,
«Сонъсти» — гив,
Сталин келв.
Тер уҗ
Торскярм тарв,
Кумн уҗг
Курхинь эрв.
Унта Сталина
Угнь арүн.
Гитлер Муссолина
Галзурдж орсна,
Утхинь
    Ундан медуль,
Утх угагъинь
    иткуль.
«Омаран,
    цокти
    хортиг
    дчилврар!
Ооран,
    кетн
    көдлмшиг
    саянәр», —
Тигдж эн
Торскян дуудла!

«Тивк» — гидж
Тӧрским одла!
С. С. С. Р.

чидлтӓ!

Ӓср

булгта!

Уси—уидн,
Ургъц—тӓрӓн,
Зер—зев,
Завод—фабрик—
Зерглӱлад
ода тӓвв!

Зӧӧрнь

дегӓд ик!

Тӱнлӓ хамдан
Тов мана хагдна,
Тӧӧнрдж утан
Тӧвлсиднь гарна,
Тер алдн
Теднӓ болна.
Тован алдн
Тӱрглӱ унна.
Орад

хортн

ирнӓ,

Нӱрӓд

газр

ӱмкнӓ.

Мана

танк

дэврнэ!
Мөгдгүд
бийн
кемкнэ.
Түргэр авхнь
хуурад,
Тоомсрнь
ода буурад,
Агчмд
гидгнь уурад,
Амтан
ода барад,
Кел бэргддж
гүрэр,
Кениг диилхвч
йир,
Чи
галзу Гитлер,
Чееджэр
адгъджч, йир!
Үнүг дахсн
күн мус,
Үклүр агссн
бирд шулмс,
Түрсн
олн фашистнр
Тарх
бийст йир!
Цогцитн
үнд хайх!

Царнъгудар
мѳчтн ѱлдх!
Эн ѱндӓд
Эдн уилдад—
Ўклӓ!
Ўкӓ!
Ўкх тедн!
Бидн хорагъад
Бас дарад—
Дииллӓ!
Диилӓ!
Диилхвдн!
Сталин келджӓнӓ;
«Уралан» — гидж!
Мана ура:
«Уралан!»
Сталин келджӓнӓ:
«диилврӱр» — гидж!
Мана ура:
«диилврӱр!»
Орчлнъ делкӓн
ѱрн,
Ончта мана
нарн,
Ӓрӱн
седкл
зӱӱсн,
Ӓмтнӓ
джиргъл
хӓӓсн,

Ўнтә эцк
    Сталин та,
Ўнн кергин
    голнът та!
Манан
    сургъит,
Мөнък
    менд джиргъит!

1941 дж. Элст.

ХАЛЬМГИН РАПОРТ

* * *

Хол Моньгълин Алта
Хомсн саяхн уулта,
Хальмг бат улта
Хурц билгин тууджта,
Тер Алтан өөрәс
Торар бедрәд гарсн,
Буурл Джаньгърнь бас
Бодньгудан дахулад зөрсн.
Хасг, маньгъдар дэврәд,
Хооран халәгъад нүүдж,
Көгшн Иджлиг гатлад,
Көвәгъяснь авн буудж,
Гурвн зун даву
Гашута джилмүд үзлә,
Чилдж эдлвр, аху
Чидл багъдад зовла.
Зуг, хөр
    гар
    джил хооран
Зәләр бадрдж
    алдр
    булг хагърла,
Мана орн
    саяхн

СССР деерән
Джиргъл батрдж
герлтä
Нарн гарла.
Гарсн тер
нарна
ээврт эн
Гашуддж кезәнä
йовсн
Хальмг күрлä.
Джиргълтä тер
~~джилнр~~
байрин öөн
Джинънсн мөнък
дууна
айстнь орла.
Болв, эн джиргълүр
Басх санан аашна.
Гитлер—күмнь алур—
Гертäсн цергтä мегшнä.
Ўүнä öмнäс босад,
Ўзүр уга öргн
Улан Церг тосад,
Ўүмүлдж хәрү сөргн,
Алдр баатрин уган
Алтн делкäd гаргъв,
Хамг äмтн туган
Хортиг дархар öргв.
Туурсн эн баатрмудтан
Тоомср öгäд ирсн,

3370 -
—
Сталин күчтә баатрин зурагъар
Врангель, Деникиниг болн
Немш барониг чавчад,
Ленин багшин делгрүлдж йовси
Социализмин түрүн баатрмудта,
Клим туурси шахтер—
Кубана муджг Кочубейта,
Сергей, Серго күдр—
Сүрәри аялгъм Чапайта,
Нань бас оln
Нертә ик баатрмудта,
Эн сүрәддж урадад,
Энъкр үүрмүдән дахулв.
Хальмг чиги мордад,
Хасг, манъгъд, орсиг дахад,
Хаана йосиг хамхлад,
Байна йосиг балвлад,
Хортд тесдж ноолддж чадшго
Төмр шивә социализм босхдж,
Тегәд баячудин ордуд дунд
дүнъгәлгъв.

Орчлнъд герл болад,
Олн угатьнрт нар үзүләд,
Ончта кәдлмш кегъад,
Өврджтә тосхвр босхад,
Тавн джилмүдин зураг
Тескл уга күцәгъад
Джиргъл дотр джиргъад,
Байр дотр байрлад,
Мел ниргәд тосхачир бәяцхәв.

Хальмг Өмөрә Джаньгьртан дуулсн
Хүв ик джиргълән бас үзэд,
Хоньгьрин үлгүр көвүднй авсн
Хорта дääснäs энькр тёрскән

харсхар,

Хол Восток, Балтикән халägгяд,

Хурад цугьар гарв.

Гарад суусн эднә

Гал машин паровоз

Ардан утагьан үлдэггяд,

Аризлин хурдар одв.

Энд—тендән халәхнй

Энькр тёрскнй дүнъгав,

Өдр-сөөгьяр гүүлгхнй

Өмнй бас үзгдв.

Альчуран хавтхасн гарггяд,

Авад көвүд дайлцхав,

Нутг, Таньгьч, Республик

Ниргяд арднй үлдцхäv.

Зөвәр удад гүүлгчкәд,

Зөөриг икинй медцхäv,

Күчтә эн тёрскнән

Көвүд келдж дуулцхав:

«Тёрскн мана сәәхн

Тенькән уга ик,

Төмр меджәнй бат,

Туурсн үрд харулта».

Игдж келсн көвүд

Иналддж шууглдад йовв,

Кесг миньгьн дуунаг

Кемджәлдз болзад күрв,
Эндн Уссур, Даурин меджәгъәр
Эмкәлдәд товнр яралдна,
Хар тенъгс, Балтикәр
Хәәкрдж крейсерир көвлднә.
Им чидлтә цергиг
Иныг Сталин көтлнә,
Хортн дәврхәр ирсиг
Хәрүлдж өмнәсн сөргнә.
Газадин орни төриг
Гардад суудгн СССР-т,
Мергн ухани ириг
Медүлдж күргәд келдг,
Төвкүн бәәхни төлә
Таслдж кесглән күүндсн,
Мана үнтә комиссар
Молотов олн дундан
Менд сәәхн бәәнә.
Галзудан согтсн хорта чон
Гитлер манур цергән көтлснд,
Гурви күндтә мана маршал
Гарч баатрмулан дахулад,
Теднә нердн ил олд
Тимошенко, Клим, Семен болна,
Дәән көлд гавшу дасад,
Дангын зөрсән мөнъкнд күцәнә.
Эднә цергн икәрн
Энъгдән Балткин цаагъас
Эльбрус күрч тулна,
Эрсинь хортдт өгнә.

Күцсн кӧдлмшиг гарлад,
Кех, күцӧхиг заагъад,
Мана алдр багш
Мӧнъкрх вождь Сталин,
Джиргълиг улм илткӧд,
Олиг цааранднь сургъад,
Күмнь орчлнъд туурсн
Күндтӧ герой болв,
Туунӧ зааврар йовад ода
Тӧрскнлӧгъӧн хамдан Хальмг чиги,
Хортиг дарх чидлӧр кӧдлӧд,
Хурдар цааранднь зӧӧрӧн ӧскнӧ.
Он гидг ортавт гихлӧ гинӧ,
Гаадж ӧмнӧснь келсн
Тави Зуута Джанъгъринагъар:
— Ӱкл уга мӧнъкин орта
Ӱрглджд хӧрн тави наснь дӱрӧр
бӧйдг,

Даарх книти угагъар,
Халх халун угагъар,
Сер-сер гисн салькта,
Бӱр-бӱр гисн хурта,
Мӧнъкин шаргъ нарн
Мел деерӧснь эс хӧӧгъсн,
Социализмин орн гинӧ.
Алти эн социализмин
Арви зургъан республикнь гихлӧ
гинӧ,
Джирн минъгън дуунадан меджӧ-
гъӧн татсн,

Джил, сара газрт
Арә багтмар
Бүүрлдж джиргънә гинә.
Ол манъхи цагъан уулднь гихлә
гинә,

Өдрин сәәхи онъг болад,
Шаргъ нарнь кәл дор
Сүүдр өгч серү татад бәәнә гинә:
Өргн сәәхи кесг гол, тенъгс,
далань гихлә гинә,
Өрү сөрү урсхулта,
Онъгтә сувснь герл гарад бәәнә
гинә.

Эн мана орнь джиргълиг
Эвтхәр седси Гитлер хорти гихлә
гинә,

Хәрү байртагъар гарх үнд
Хаалгъ олдх уга болдж,
Үкльн тигәд ирх гинә,—гидж
Байр дотр байрлад,
Джиргъл дотр джиргъад,
Джанъгърин орнагъар ода
Социализм тосхдж босхад,
Советин Хальмг кәдлнә.

КОЛХОЗН ДААЧ ДУН

Колхозин теегär тärän ургъад,
Кеерүлдж тöрским ода сäährүлнä.
Гар—гартасн бärлдж ирäd,
Гару угагъар зöбрän хурай!

Эн тöрскиг эдлврär теткдж,
Эврä Цергтän чидл öгнä,
Манур дävрсн хортиг дардж,
Мартш уга кедж цокна.

Агт-адуд эмнгär бүүргъад,
Арат, туулала көлдж öбгнä.
Колхозникүд цугъар үнүг сургъад,
Кевтän дегц ода мордит!

Эн тöрскиг көлгар теткдж,
Эврä Цергтän чидл öгнä,
Манур дävрсн хортиг дардж,
Мартш уга кедж цокна.

Кök теньгсин таргън загъсн
Көлддж усна гүүнд öбмнä,
Оларн колхозникүд гөлмән
хаяд,

Орн-нутгтан загъс öгий!

Эн тöрскиг эдлврär теткдж,
Эврä Цергтän чидл öгнä.
Манур äврсн хортиг дардж,
Мартш уга кедж цокна.

Хальмгин көк царангъудар
наахлад,
Хадлгъна өвсн ода никтрнә,
Машигъән колхозникүд
гарч зүүгъад,
Малдан икәр идг хадий!
Эн төрскиг өвсәр теткдж,
Эврә Цергтән чидл өгнә,
Манур дāvрсн хортиг дардж,
Мартш уга кедж цокна.

ТОКУГ

Эн хойр
токуг
Коокуг
Экн түрүн
керүүлэ,
Эндр өдр
иртл,
гартл
Эврэн хамдан
уурлла.

Кедү
хальмг
шиврлг.

Кеду
халмг,
терлг,

Кооку
бэрдж
хэлав,

Кеерэд
үмсдж
элэв.

Тигв,
токуг
Коокуг
тунь

төвдж өг хш,
Төрүц
салх,
элх
өнъг
үнäs гархш.
Зуг,
эн токуг
Коокуг
күүкн цагаснь
салгъла,
Заадж
эн токуг
Коокуг
мөрär дүүрч
буулгъла.
Түүнä хөөн
үүг хүврэдж
бер келä,
Тегäd күүкн
цаган эн
мөнъкинд келлä.
Эн токуг
Коокуг
хääльн
уульхла
дахла,
Эн токуг
Коокуг
иньгән

буульхла
дахла.
Түрүгән санхларн
Кооку
Токуган бәрдж
хәләлә,
Ирх джиргълән
Кооку
Иньтәггән дуулдж
күләлә.

Кезә
мөрн цергин
улан туг
делсхлә,
Коокун
залу Церн эн
морддж түүг
дахла.

Энъкр Коокуг
тегәд,
Чандж цә өгхлә,
Эвүнә токуг
дөгәд,
шильвинь бас цокла.

Октябрин байрла
хамдан
Залунь хәрү ирлә,
Ода эн хойрла
колхоз

Өсдж—өргдждж үүрллә.

Тегэд

тэрэн—
гуйран
болхла,
оларн,
колхозарн
ниилдж
хадла,

Иигэд

токуг,
Коокуг
Комньг хурахла,
хоюрн
дөрнь
биилдж
наадна.

Байрта джиргъл,
Бас эрдм-сургуль

СССР орнд
бээнэ,

Эн Коокун үрнд
заана.

Кооку ода
эмгн,

Ковүд-күүкднь
өссн,

Ўснь шуурдсн
нимгн,

Ўзүрнь эклэд
буурлтсн.

Болв,
ирси джиргълд
Кооку бахтна,
Босси—Осси
урдән таалдж
ән шахна.
Саак токуг
Коокуг суухла,
хаджуднь кевтнә,
Дәкәд токуг
Коокуг босхла,
бас өөрнь дахна.
Ода мана
деед үзгәс
Огьтргъун дун
гарад йовв,
Оли әмтнә
харал үүнүр
Онц хорар
буслад бәәв.
Күн дүрстә чон
Күмнь хорти Гитлер,
Цус асхлх дән—
Церг илгәсн тер,
Меджәгъур аашна,
Мус кевтә көшнә.
Зуг төрскнь дәәнд
Зөргтәгъәр цуг ноолх
Көгшдүдчи үнд

Көвүд-күүкдтагъан
дәәллдх,
Хортиг халхарнь ташх,
Хәрү тер диилгддж тошх.
«—Хәләлт,
эн дәәна диилврт
Хармнх хазн бәәхй?
Уга,
эн дәәна диилврт,
Уралан, Сталинән дахий!
Бидн әлдчн
Босий, хортна өмнәс!
Көдлмштә бол,
Күчән нем,
Кергән күцә!
Цуглул цө,
Цергләгъән чидлән хәнъцә!
Аргъта бол
Алт өг, мөнъг!
Терчн сән дөнъ!
Төрскнъ дәәнә
диилвр болг!
Тегәд оч
күзүгъинь шалг!
Би көгшн эмгн
Бас цокур белдвв,
Багъчуд, сәәхн иньгсм,
Баатрмуд танан дуудв!
Эн токуг
намаг,

Эклдж берәсм дахла,
Эн ұсим буурлтхла!
Гучн джилд зўўләв,
Гашута насан ўзләв!
Хөөннь джиргъхләрн зўўләв,
Хяärtä төрськән ўзләв!
Тигв, би ўнд
Токуган таслад өгчәнәв!
Төрскнәм диилх даянәд
Терм дөнъ болг!
Тарг экинъ олг!
Экәрнь Гитлериг цокг!
Энўндән диинрдж ўкг!
Буурл ұснәнъ ўзўр
Бас токугтагъан керчвв!
Ўнўгәр,
Ўснә ўзўрәр
хортна сумн гарг!
Хаалгъдан буднд төөрг!
Ўк,
Ўзўр уга сальк
сакдж ууль!
Ўрәд,
Ўнр-танран
геедж хааль!
Игдж келәд,
токуг
Коокуг
Стол деер тавхлә,

Оли альх ташв.
Игдж делгүдән тулад,
Улан туг
цуг
Дегц өргәд авхла,
яях ашв?
Диилх аш!
Делгүдән тегәд,
Төрскм альх таш!
Гитлериг халхарнь таш!
Гедргән мөгдг тош!
Үр Сталин
мана дуудлгъ сонъс!
Үүртәгъән,
Үртәгъән,
Ээджир—аавир
Эгчир—дүүнр--
Цуг бу авв!
Цевләд товар хав!
Хортн үндән каарх!
Хавхд тордж яарх!
Төрскн—мана СССР
Туурлусч өмәрән йир!
Туурхиг бас зур!
Туурад ода ир!

ДАРМИН КӨВҮН НАРМ

• (ПОЭМ)

I

Дөчәд гарси наста
Дарм өвгн белвсрәд,
Нүдндән догълинь нульмста
Нарм көвүгъән уүрәд,

Хотин төләд эргәд,
Хатуч баячудт заргдв,
Хувцнь шуурч салврад,
Хуурсн-бөбсндән даргдв.

Болв, өвгн уульдж
Басгдсар төрүн йовхш,
Ганцхи көвүнъ хәәльдж
Гундсан бас медүлхш.

Өвгн бийнь дууч,
Өбрин улстан нертә,
Көвүн Нармнь бинч,
Келдг бас эрдмтә.

Нег дакдж Дарм
Нерси әрк күләдж,
Ээдмгәснь идхәр Нарм
Экләд нерхәрә хәләдж.

Өвгд әркиг гаргъад,
Өмиән тәвәд ууцхана,

Көвүд ээдмгиг тарагъад
Кевтнь идчкәд сууцхана.

Неджәгъад өвгд уучкла,
Нүр йосндан хагърв.
Дәкәд нег кечклә,
Дармас туудж гарв.

Бички үүнә Нарм
Бас сонъсад суув,
Баатрин күдр арм
Бахтамар көөркүг даав.

Джанъгърин күдр арнзлиг
Дживртнәс давуд тоолв,
Баатр күлг хойриг
Батта иньгсинь олов.

Чиләтлнь уусн өвгдиг
Чидлинь чиләдж согтав,
Чимәд келсн тууджиг
Чеедждән Нарм багтав.

Нег бәрм бурагъар
Нарм арм кев,
Көгшн Дарм эцкән
«Күлг бол» гив.

Хотнас хот орх
Хол биш өбрхи,
Хоша хошагъар буусн
Холвлдад тиигәд бәәцхәнә,

Тегәд Дарм Нарман
Тевчәд ода үүрв,
Нег бәрм арман
Нарм гартан бәрв.

Сууджах нар хәләгъәд,
Сальк өрәд гүүлгв,
Сүүдрнь арднь гарад
Санагъинь Нармиг эвлүлв.

Нарн улагъад доран
Нәәгъән олад суув,
Сүүдрәсн гарсн мөрән
Сөбдж эн буув.

Эн хотнд хоюри
Эвән олад хонцхадж,
Шар герллә, өрүн
Шамддж нөбрий ханцхадж.

Кевтрәсн босси малмудиг
Көгши Дарм гаргъв.
Хотна бички үүрмүдиг
Хәәдж Нарм харгъв.

Өцклдүрк бәрм арман
✓ Омнксән давугъар санв,
Сүүдрәсн гарсн Дарман
Салдргъта уньнас сольв.

Ут унян эн
Унад маргъанд орв,
Урлдана ард гүн
Уульхдан өбрдәд ирв.

Болв, залу күүнэггяр
Батлад нег мөслв,
Бас нег дуунаггяр
Бооцдж урлдхар эсвлв.

Дуунань эднә баахн,
Далад ишкм дүнъгә,
Бийснннъ цогцар санхнъ
Болм гим чинъгә.

Көвүд Нармин зөвт
Кевтән гишнъ багтв,
Довтлсн оли көвүдт
Дунднъ Нарм хагдв.

Эн мел аралдад,
Эмкәггән зууггяд йовв.
Чирмәдж цугталань урлдад,
Чилгч мөрәггннъ авв.

Үүнә бийнъ Нармд
Үнтә ик байр,
Сахндак хоцрсна ормд
Селгәндән ирсн мөрә.

Дәкәд эн күлгән
Данъгин тавар бәәлгъв,
Деерк Нарм баатран
Дал ээминъ чанъгъав.

Кесг кесгтән белдәд,
Көвүдлә хөбннъ урлдхла,

Нармин күлг элдэд,
Няаджирас гарад баяхлэ,

Хару бийд баахнар
Хурц ухан орв,
Хар даагъ авхар
Хяадж аавурн ирв.

Аавдан ирэд келхлэ,
Аавнь толгъагъинь илв,
Аргъ уга гихлэ,
Алнътрх гигъяд таалв.

Тундэн Нармд Дарм
Туста занъг сонъсхв,
Унугинь сонъсен Нарм
Уумдж чееджар адгъв:

«Хар даагън биш
Хурдн адун бсх.
Саак кевари биш
Селэн балгъсен босх.

Ода цаачнь хурал,
Олн кур кеджанэ.
Колхозин йос барад,
Кучэн аамг негдүлджанэ.

Эн баях малмудчнь
Эврэ-мана болцхах,
Галзи-галзи аджргудчи
Газр чавчад цуурдцхах.

Сән өдр ноябрлә
Селән байр кех,
Бички колхозникүд өрлә
Босдж мөрән хәәх.

Туунә негнь чи
Тер цагт болдмч,
Урдана мөриг чи
Уудаснь бәрәд гүүлгдмч.

Зуг тер күртл
Зургъан долан сар.
Мөр ундг эртл
Могълицград оддгар сур».

Өвгнә келси үндәд,
Өнр колхоз болв.
«Ленин» гидж күүндәд,
Лавтрхагъар неринь бичв.

Колхозин джиргъл ирәд,
Көдлмш билгәд буслв,
Мөр ундг сурад,
Мал Нарм услв.

Гал ганьдг мөрдәс
Ганцарн әәхән уурв,
Ноябрь болх урдас
Наснь нәәм орв.

Сургъулин джил эклхлә,
Сургъульд Нармиг авв.

Түндән сәәнәр сурхлз,
Тасрха темдг тәвв.

Ноябрин зургъан асхи
Нәр, байр болв,
Ўзмджтә диилвртәгъинь босхи
Ўнтә белг өгв.

Түрүн болдж колхозас
Тоомсрта кәдлми кесиднь
Дарм өвгид мөрә
Дуудад гартнь бәрүлв.

Ўнлә зерглүләд школас
Ўзмджтәгъәр сургъулян сурсиднь
Нарм көвүнд мөрә
Нерәддж бас бәрүлв.

Эцк, көвүн хойр
Элдв байрта хәрв,
Мөр довтлх байр
Манъгъдур өрүн ирв.

Кецү сәәхи өнъгтә
«Колхозин шаргъ» нертә
Архлата бәәси даагъиг
Авч ирәд мордв.

Урдана бә тал
Уудаснь тач кәндлнънүләд,
Ўр даагънлань зерглүләд,
Ўнуг Нарм зөгсав.

«Чул» гилдэд оркхла
Чавчад шаргъ гарв,
Даагъдас шаргънг саархла
Делддж джолаг дарв.

Аавиг өмн келдгт
Авгтан Нарм татв,
Сул алднд цокхла
Саарад шаргъ одв.

Ирэд үнүг буухла
Илвэ, толгъагъинь Дарм
Альчурар ахлач мөрлхлэ,
Авв, байрлдж Нарм.

Ўүнэс хооран Нармаг
Ўнн шамдгъагъинь медв,
Тер ухан Нармаг
Туурх хаалгъур дуудв.

Долан нэәмн джилд
Дасад номан бэäv,
Бас цааранднь дасхар
Балгъс орхан хэäv.

Намрин цаг ирсн,
Нарм балгъснд күрсн,
Шууврэн сэәнэр өгсн,
Шишлнь дастха гисн,

Багшин сургъулин үүдиг
Батлдж ишкэд татв.

Хамдан сурх көвүдиг
Хяагъад эн одв.

Үндән Нарм сурад,
Үүрнрләгъән адл йовв;
Сяахн нарн гарад
Салькта үвл давв.

Агъарин үнр канъкнад,
Асхрад чееджур дүүрнә.
Телтр Иджлнь көкрәд,
Тавглсн-ногъагъар нигтрнә.

Нарм тиикд кеер-
Наач ганцар суудж,
Агъарт ики деер
Арнзл яроплан нисдж

Минь эн үзгдл
Мөнък джиргълнь болв.
Делсн ярплана бәәдл
Дуринь хяәдж олв.

Эн цагин арнзл
Эрлзсинь ода үзв,
Эврә төрскнь баатр
Эргүләд залсиг таньв.

Гүүдж кеерәс ирәд
Гер давшад гарв.
Деевр деер кевтчкәд
Дурлсар бахтдж гяахв.

Тер кевтән эн
Тагчг болтлнь чинънв,
Хурц хойр нүдәрн
Хара тасртлнь хәләв.

Нисдг ярплан арнзлиг.
Нисдж бәәсн баатриг
Нарм бас дурадж
Нисдг ярплаг нискдж,
Төрскнә агъарар керчәд,
Төмр күлгән унх,
Күлгин хурднла бооцад,
Күцдж гарад давх,
Мана цагин гәрдрин
Мөн неги болхар,
Нарм нислгънә эрдмин
Номиг дасад бәәв.

Өдр өдрән соляд,
Эндр күртл ирв.
Күн деерәс ирәд,
Көвүд нисәчрин номд

Авхми болна гив,
Ачта зәнъг болв.
Нарм гүүдж одв.
Номд үнүг авв.

Байрнь уүнә чилшго
Бульглен зүркәрнь медгднә.
Зөргнь уүнә хәршго.
Заләр бадрснь үзгднә.

Тиим дурар дасен
Төрснә баатр Нарм,
Арүн седкләри асен
Амтнә хортиг дарм,

Нисәч ода болсн
Нер авад гарв,
Хол Востокур делсн
Хурдар салькиг өрв.

Ири эн күрәд
Ик командиртән келв:
«Тана гарт би
Төгсгчкәд номан ирвв».

Хол Востокин цергчир .
Харулд зогсар саг,
Төрснә меджән тұлкүр
Төмр болдар таг.

Эднә нег үр
Энъкр сән командир,
Дарм өвгнә үри
Нарм бас эндр,
«Хальмгин ик байрт
Хол Востокас күртхә.
Агъарин Улан цергчирәс
Ачта менд келтхә.»

Иигдж Москва закснд
Истребитель—арнзлан тохв.
Нарн бултагъад гархла
Нарм нисдж дахв.

Нарн, Нарм хойр
Нег негнаси гарлдв,
Ўўли буди хойр
Ўлдәд арднъ харлдв.

Өндр, өндр уулд
Өмниъ ўзгди хоцрна,
Багц сәәхи модн
Бас ўлдәд йовна.
Час-часдан нисәд,
Часин агчминъ тоолв,
Ик балгъсд деерәгъяр
Ирчкәд эн давв.

Болв, цааранднъ хәләхләнь
Балгъсд мел ўзгднә,
Ке сәәхи тосхлгън
Күрилдәд өмниъ хотана.

Тиигв, Нармин арнзлин
Тонък хашнъ биш,
Төрски нутг-нургънъ
Туурси өргндән күцгдхш.

Эн кевәри нисәд
Эврә хальмгтан өördв.
Иджл голан ўзчкәд,
Инәчкәд Нарм уралв.

Нарн хурдндан орад,
Намчлад доран ирв.
Нарм хальмгтан күрәд,
Нисәд зөв эргв.

Байрта өдрән утхси
Балгъсн Элст харгъв.
Эдн деерәгъяр Нарм.
Эргүлдж аялан гаргъв.

Хотн уульницн Элстин
Хурсн улсар дүүрч,
Көгшн өвгн Дарм
Көвүгъән үзчкәд гүүдж.

Эн Дарм джанъгърч
Элстд маргъанд ирдж,
Эвтә Нарм нисәч
Эрдмән гаргъчкад буудж.

Ниргдж цугъар олад,
Нисәч Нармала мендлв.
Тедн дотр Дарм
Түлкддж көвүндән күрв.

Бамб цецг белгүдән
Баахн күүкд бәрүлв,
Тедн дотрас негинь
Тодрхагъар Нарм хяләв.

Нарн Нармин хөөн
Няагъән олад суув.
Нарм нарнас түрүләд,
Нисәд күрч ирв.

II.

„Би бас фашистек
Мөгдүдлэй нөгъи
Уалцав“.
(Гөркхийннь даяид
оралджах, лейтенант
летчик-истребитель
Дармаевни „Соц. путь“ гидг
газетд бичси бичгас).

Эндр, ики
    өрүн өрлэ,
Эн июнин
    хөрн хойрла,
Туурсн СССР
    мел делгүдән
Төвкнүн джиргъләр
    байрлдж киилнә.
Хальмгин өргн
    тег дундан
Хөн хошар
    шуугдж мääлнә.
Эн хөбнә
    дун Дармд
Элвг седкл
    ода өгнә,
Энъкр көвүнъ
    Аармд

Эврә меджәгъән
манна.

Сөөгъин йирин
унтх саамд
Советин күүкн
үнд амрна,

Нег төрә
зүүдн

Нөр дотрнь
ирнә.

Эн күүкн
Элстд саак
Энъкрлдж таалси
өкәр Кермә,

Тер көвүнъ
тиикд одак
Тодрхагъар хәләсн
нисәч Нарма.

Күүкнд зүүдн,
Келхд,
игдж орна,
Көвүг, хәләгъит, эн.
Көөрк,

имссәр күүрнә.
Тегәд байрар
зүркнъ дүүрнә.

Төөнрдж махмударнь
цуснь тарна.

Күүкн зүрктә
Кермә үнд
Күүсн диилвртә
Тегәд сернә.
Ўүнә зөргтә
Нарма тенд
Ўүртәгъән агъарт
харулд гарна.
Хәләтн, ики
тер,
Холд меджә
деер—
Хаврин серүн
өрүгъәр
Хойр харцх
делсиг,
Орчлнъгин нарн
дор
Ода бәәдлән
үзүлсиг.
Тер хойрин негнь
Теегин Хальмгин үрн,
Дарм өвгнә көвүн
Нарм—харцх түрүн,
Манур зөрсн хортиг
Меджә деер үздж,
„Советин темдгтә бийинь
Соньн кевәрнь дамндж,
Эврәгъән бишинь медчкәд,

Эдн сөрхәр белдв,
Амрар ода хортна
Авх мекнь медгдв.
Өөрддж фашистир ирчкәд,
Өмнәснь хойрагъинь хав,
Гавшун эвин мергәр
Гәрдин сумнас гарв.
Минь эн ормдан
Мөләлдсн ноолдан эклв,
Хортдин дәврлгънәс давдж
Харцхас сөрдж делв.
Тенъгр газр хойрин
Тенъ дүнъгә чигт,
Агъарин чиигтә уурни
Агльрсн үүли дунд,
Халдсн дәрин утан
Холтрсар негт цәәнә,
Нег негән дөрәцүлхәр
Нүрдж ирәд шүүрлднә.
Андн кишва хортна
Арвн элчир сәндж,
Асхрсн эднә сумнь
Агъарин эджгогъар тендж.
Мана хойр гәрд
Мөльтрдж сумнаснь туульна,
Хахларн бийснь өөр
Хар цусинь асхна.
Тиигдж нег сумн
Төвәр оч тусв,

Туульсн бийнь шулмин
Тоснднь кӱрч асв.
Негӱн ӱгсн бирднр
Нӱкдӱн хайн зулв,
Насан бооцсн гӱрднр
Некдж халдад салв.
Советин хойр баатриг
Сумн эс даадж,
Туссн сумна ириг
Тууляд бийӱснь заадж,
Эврӱ бӱӱртӱн тегӱд
Эрӱл менд буув,
Дакдж хортнла харгӱх
Даалгӱвр кӱлӱгӱд суув.
Тер заамла Дарм
Тергн хошан зӱӱв,
Тӱӱврнн худг орм.
Темӱгӱнн шавдад туув.
Хӱн худгар ӱрдӱд
Хотагӱд мел йовна,
Хальмгин тег уняртад
Хӱлӱгӱд зӱӱрнн инӱнӱ,
Кермӱ
    ӱрӱнӱ босад,
Тӱрӱ
зӱнӱг сонӱсв

Нарма
    өрлә нисәд,
Түрүн
    даалгъвран кўцәв.
Болв, тер
    Нарма келнә,
Бас харгъхан
    игдж санна:
„Би дакадчи
    фашистск мөгдгүдлә
Бәрлдж негән
    ўзлцхв“ — гинә.

ХАРТИ КОМАНДИР

Алдр Ленинā дуудврта
Алти туг делслā,
Хальмгин мōрн полкиг
Харти Командир толгъалла.

Цергиннь ъмн тасрдж
Цāвдр харнь цегллā,
Харти Командир харулддж
Харвад хортиг ўзлā.

Цагъана цергўр дāврāд,
Цев авад бāрлдлā.
Харти Командир дāврāд
Хāākрн чавчад урадла.

Мана хальмг Ленинā
Мōнъкрх дуудвринь кўцāлā,
Харти Командир олна
Хāāртā тōртнь орлцла.

Тег Хальмгин эндр
Тōвкўн джиргълār байрлна,
Харти Командирин нерн
Хальмгтан мōнъкин гарна.

ХАЛЬМГУД ХОРТАН ЯГЪДЖ ДАРЛА, ДАРХ

1. Хальмгин «Джанъгър» гидг тууджд

Хальмгуд кезәнә ягъдж
Хамг хортан дарла?
Элвг тууджнь ягъдж
Энькр нериг зурла?
Хальмгин эркн баатр
Хонъгър Монхдаг сөрглә,
Хатхсн джиднь кўдр
Хортиг кўлгтәгъинь өрглә.
Тигдж Хальмгин хортиг
Тер баатр дарла,
Туурсн эн тоотиг
Туудж мөнъкинд зурла.

2. Хальмгуд 1812 джилә төрскнь дәәнд

Эн кенә нудрмв?
Эн юн ормб?
Эн кенә кўшв?
Эн юн дошв?
Орс, хальмг нанч
Олн келнә орн,
Хамг дәәснь әльч
Хоринь дардг ўрн,
Эн кевәр диилдж

Эндр чигн туурм,
Энүгәри Наполеониг дääлдж
Элкәрнь чичсн нудрм!
Тер нудрмас балцрсн
Тоомср угасин күш,
Күшни царнъгудар дүүрсн
Кесг болсн дош,
Эн дош деер
Экрдж Наполеон уульла,
Нарн суух үзгүр
Нудрм үзчкәд зулла.

3. Хальмугуд гражданск дääнд

Цагъана тер
офицер
Цаати сарлзна,
цääлзнә,
Түрүг кен,
эн,
Төвлдж хала,
алла?
Хурдарнь ирәд хала,
Хальмгин күүкн алла.
Нарман сумнас офицер
Нәәхлдж унла, тер,
Дакад сарлзла,
цääлзлә,
Дарунь үклә
үүрлә.

4. Хальмгуд төрсний даянд

Немш рас—
Нисдг зарас—
Мана таранас
Машинч ас!

Немш рас—
Мөгдг зарас
Товин сумнас
Тулгддж ас!

Немш рас—
Хорта зарас—
Пулеметас
Бас тас ас!

ГАРГ

1. Андгъар	3
2. Сталин келджаня	9
3. Халыггин рапорт	14
4. Колхозн дййч дун	22
5. Токуг	24
6. Дармин кбвүн Нарм	32
7. Харти Командир	51
8. Халыгуд хортан ягъдж дарла, дарх . . .	52

Редактор Ц. Леджинэв
Тех. редактор П. Швачко.
Корректор Д. Босхомджиев.

Сдано в набор 15/X-11. Подписано к печати 8/XI-41 г.

Бум. 60x92^{1/2}. Печ. л. 18^{1/4}. Зп. в печ. л. 47.000

ЛС2432

Тираж 5000.

Заказ № 1541

Типография № 1 НКМП БССР. г. Элиста

Уннь 1 ар. 20 д.

Икз 16, 167

Триво. 2003. Ил.

Кектеев Э.

Вперед, за родину!

Сборник стихов

На калмыцком языке